

การขับเคลื่อนอริปไตยทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชน
บ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
Driving Food Sovereignty for Self-Reliance Among Villagers in Ban
Bang Pla Kai Community Nong Din Daeng Subdistrict Mueang District
Nakhon Pathom Province

¹สฤณี สายสวาท, ²พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ และ ³พระมหาประกาศิต ฐิติปสิททิกร

¹Sarid Saisawat, ²PhrapaladPrapoj Yusamran
and ³Phramaha Prakasit Thitipasitthikorn

¹²³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี, ประเทศไทย

¹²³Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhapanya Si Dvaravati Buddhist College, Thailand

¹Corresponding Author's Email: saridmusic@hotmail.com

³Tel. 084-545-5144

Received May 13, 2024; Revised June 13, 2025; Accepted June 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพอริปไตยทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย 2) เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการสร้างอริปไตยทางอาหารสำหรับการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 10 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ 8 คน ทำการวิเคราะห์เนื้อหาเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพอริปไตยทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากายตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม พบความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีอาหารพอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพทางอาหาร และพบปัจจัยสนับสนุนการสร้าง ความมั่นคงด้านอาหาร คือ มีแหล่งผลิต มีภูมิปัญญาการผลิต มีการพึ่งพากันของคนในชุมชน และมีการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ 2) การส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย โดยการจัดการพื้นที่รอบบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมคือ สำรวจสภาพดิน ออกแบบแปลงปลูก เลือกชนิดของพืชผักสวนครัว การบำรุงดูแลรักษา และการจัดการผลผลิต 3) รูปแบบการสร้างอริปไตยทางอาหารสำหรับการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย เรียกว่า “WIN Model” ประกอบด้วย W = Wisdom คือ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาความรู้กับนวัตกรรมใหม่ ๆ I = Idols คือ การมีต้นแบบให้เรียนรู้ N = Network คือ การมีเครือข่ายขยายการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การขับเคลื่อน, อริปไตยทางอาหาร, การพึ่งพาตนเอง

Abstract

The purpose of this article was: 1) to study the food sovereignty situation of villagers in Ban Bang Pla Kai community, Nong Din Daeng Subdistrict, Mueang District, Nakhon Pathom Province; 2) to promote food self-reliance among villagers in the Ban Bang Pla Kai community, Nong Din Daeng Subdistrict, Mueang District, Nakhon Pathom Province; and 3) to propose a model for creating food sovereignty for self-reliance of villagers in the Ban Bang Pla Kai community, Nong Din Daeng Subdistrict, Mueang District, Nakhon Pathom Province. It was participatory action research. Data were collected through in-depth interviews with 10 key informants and focus group discussions with 8 experts. Data were analyzed using content analysis. Using the triangulation technique

The research revealed that: 1) The food security situation of villagers in Bang Pla Kai community, Nong Din Daeng Subdistrict, Mueang Nakhon Pathom District, Nakhon Pathom Province, reveals food security characterized by sufficiency, access, utilization, and stability. Supporting factors for food security include production sources, indigenous knowledge, community mutual support, and consideration of natural environments. 2) Promoting self-reliance in food among villagers in Bang Pla Kai community involves managing household areas to establish food security based on the sufficiency economy philosophy. Activities include soil assessment, garden design, vegetable selection, maintenance, and production management. 3) The model for creating food autonomy among villagers in Bang Pla Kai community is termed the "WIN Model," comprising three elements: W = Wisdom: Application of knowledge and innovation. I = Idols: Having role models for learning. N = Network: Expanding participatory networks.

Keywords: Food Sovereignty, Food Sovereignty Network, Self-Reliance

บทนำ

ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมของโลกในปัจจุบัน ส่งผลให้อธิปไตยทางอาหารกลายเป็นปัญหาใหญ่ของหลายประเทศ มีความสำคัญและมีผลกระทบอย่างมากต่อมนุษยชน สังคมและโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต อาหารจึงนับว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อการดำรงชีพตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทย พบปัญหาที่มีความรุนแรงต่ออธิปไตยทางอาหารด้านการเสียดุลและสูญเสียทรัพยากรเพื่อการผลิตอาหาร รวมถึงส่งผลต่อประเทศไทยในระยะยาว ในเรื่องการลดลงของปริมาณอาหารที่จะบริโภคภายในประเทศ อาหารสำหรับคนในประเทศมีคุณภาพต่ำกว่าอาหารที่ส่งออก ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งในปัจจุบันและระยะยาวจะสร้างความไม่เสถียรภาพและขาดอธิปไตยทางอาหารของประเทศไทยได้ในอนาคต

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดนครปฐม (แผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดนครปฐม, 2566) เป็นองค์กรหลักในการจัดทำยุทธศาสตร์การรักษาความมั่นคงด้านอธิปไตยทางอาหาร โดยกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 1) การสร้างความมั่นคงด้านอธิปไตยทางอาหารให้กับครัวเรือนเกษตรกรและชุมชน 2) เพิ่มประสิทธิภาพและการจัดการฐานทรัพยากรทางการเกษตร 3) ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเชื่อมโยงไปถึงผู้ประกอบการ ภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4) พัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าและผลิตภัณฑ์ ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดหรือกลุ่มผู้บริโภค

ชุมชนบ้านบางปลากาย เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรม ต่อมาเกิดวิกฤตเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ทำให้การซื้อหาอาหารหรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องใช้ในการประกอบ

อาหารในครัวเรือน ขาดแคลนพืชผัก จึงเกิดกระแสดความสนใจการใช้พื้นที่รอบบ้านให้เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและสภาพทางภูมิศาสตร์เอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นสภาพดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก พื้นดินที่มีความสมบูรณ์ อุดมไปด้วยแร่ธาตุ แหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม โดยการทำเกษตรกรรมในชุมชนบ้านบางปลากายนั้น พัฒนาจากเดิมที่เน้นการทำนาเพื่อยังชีพ หากผลผลิตมากเกินกว่าความต้องการในครัวเรือน ส่วนที่เหลือก็จะนำไปแลกหรือขายเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการดำรงชีพอื่น ๆ

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนอริปไตยทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม” เพื่อศึกษาการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการชักชวนให้คนในชุมชนหันมาให้ความสำคัญด้านการผลิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะปลูกอาหารจำเป็นสำหรับครัวเรือน ปลูกพืชผักสวนครัว เอาไว้กินเองแทนการซื้อ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจชุมชนเกิดความประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน นำไปสู่การเกิดความมั่นคงด้านอริปไตยทางอาหารและเป็นพื้นฐานความมั่นคงด้านเศรษฐกิจต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพอริปไตยทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม
- 2) เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม
- 3) เพื่อเสนอรูปแบบการสร้างอริปไตยทางอาหารสำหรับการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO) (องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ, 2567) ได้ให้แนวความคิดในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร คือ สภาวะที่คนทุกคนและทุกขณะเวลามีความสามารถทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจที่สามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจด้านอาหารเพื่อให้เกิดชีวิตที่มีพลังและมีสุขภาพที่ดี

พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2567) ให้ความหมายของอริปไตยทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการตามวัย เพื่อการมีสุขภาพที่ดีรวมทั้งการมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา และความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติสาธารณภัยหรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องจากอาหาร

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองทางอาหาร

(สุวิมล สงกลาง และคณะ, 2561) กล่าวว่า ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้านอาหาร โดยมีรูปแบบดังนี้

- 1) การปลูกผักสวนครัวภายในครัวเรือน และการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารเคมี ภายใต้ข้อกำหนดและเงื่อนไขของกลุ่มคือ การปลูกให้เพียงพอต่อการบริโภค การแบ่งปันผักที่ปลูกได้ให้กับเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน โดยเลือกปลูกผักตามฤดูกาลให้มีความหลากหลาย เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนชนิดของผักในกลุ่มผู้ปลูกผักด้วยกันเองได้
- 2) การสร้างความตระหนักในเรื่องอาหารปลอดภัยให้กับคนในชุมชน โดยการให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ถึงประโยชน์ของการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย และโทษของสารพิษที่มีอยู่ในอาหาร
- 3) การสร้างการเข้าถึงแหล่งอาหารที่ปลอดภัยของชุมชน โดยเป็นการกระทำที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากการปลูกผักคือ เมื่อมีปริมาณผักที่เพียงพอ การบริโภคในครัวเรือนแล้ว จะนำผักที่ได้มาขายให้กับคนในชุมชน โดยใช้การบอกต่อในชุมชนถึงบุคคล และแหล่งที่ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำให้ผู้ที่อยู่ในชุมชนเข้าถึงแหล่งอาหารที่ปลอดภัยได้

3. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ทำการรวบรวมประมวลและสังเคราะห์พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในวาระต่าง ๆ เพื่อร่างเป็นข้อความหรือค่านิยมของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำมาเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้ข้อความเนื้อหาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศในการดำเนินไปทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด อันเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้วางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจ ในระดับที่มีสำนึกในบุญ ในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและมีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ มีปัญญา ความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี

(พระมหาประกาศิต ฐิตปัสสทธิกร, 2562) กล่าวว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาในทุก ๆ ด้านอย่างยั่งยืน โดยเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เริ่มต้นจากการพึ่งพาตนเองและรวมตัวกันเป็นกลุ่ม สร้างองค์ความรู้ให้กับประชาชนในทุกระดับอย่างมีคุณภาพ เข้าใจถึงแนวทางของการพัฒนาในอนาคตและสามารถประสานเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกได้ ทั้งนี้ จะต้องคำนึงถึงเรื่องสภาพ ทางภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางแห่งการดำรงชีวิตและการบริหารจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ทางสายกลาง” และ “ความไม่ประมาท” มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นฐานในการกลั่นกรอง กระบวนการทางความคิดและการจัดการ ภายใต้หลักของความ “พอประมาณ” “มีเหตุผล” และ “มีภูมิคุ้มกัน” นำไปสู่การตัดสินใจที่รอบคอบ ระมัดระวัง สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งต่อชีวิตตนเองและประเทศชาติ

4. แนวคิดการพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา หลัก “อตตา หิ อตตโน นาโถ” (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) เป็นหลักธรรมสำคัญที่แสดงถึงแนวคิดการพึ่งพาตนเอง โดยไม่ยึดติดพึ่งพาสัตว์ภายนอก โดยเฉพาะในบริบทของการฝึกตน พัฒนาคตน และการดำเนินชีวิต (พระไพศาล วิสาโล, 2560) หลักนี้มีได้หมายถึงการปฏิเสธความช่วยเหลือจากผู้อื่นโดยสิ้นเชิง แต่เน้นความรับผิดชอบต่องานตนเองเป็นสำคัญ (ท่านพุทธทาสภิกขุ, 2545) อธิบายว่า การพึ่งตนเองทางพุทธนั้น หมายถึงการมีปัญญารู้เท่าทันตนเอง รู้เท่าทันเหตุแห่งทุกข์ และสามารถดับทุกข์ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการภายในผ่านการฝึกฝนจิตใจ (ส่วนประเวศ วะสี, 2549) เห็นว่าการพึ่งตนเองในเชิงพุทธสามารถส่งเสริม “พลังปัญญา” และสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพราะคนจะไม่รอพึ่งรัฐหรือปัจจัยภายนอก แต่สามารถจัดการปัญหาโดยใช้ปัญญาและวินัยของตนเอง

ในส่วนการพึ่งตนเองเชิงพุทธกับการพัฒนาสังคมนั้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2565) เสนอว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนควรเริ่มจากการพัฒนาคน โดยเฉพาะการฝึกให้เกิดความรู้เท่าทันตน มีจิตสำนึกต่อสังคม และมีวินัยในตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพึ่งตนในแบบพุทธ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เชื่อมโยงการพึ่งตนเองเชิงพุทธกับการจัดการชุมชน การศึกษา และการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้หลักพุทธธรรม เช่น อิทธิบาท 4 และไตรสิกขา มาเป็นแนวทางสร้างพลังภายใน ดังนั้น การพึ่งตนเองในทางพุทธศาสนา จึงสามารถแบ่งออกเป็นหลายมิติ ได้แก่ มิติทางปัญญา อาทิ การเรียนรู้เข้าใจอริยสัจ 4 และดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มิติทางจริยธรรม อาทิ การตั้งมั่นในศีลและดำเนินชีวิตอย่างมีเมตตา และมิติทางสังคม อาทิ การประกอบสัมมาชีพ ไม่เบียดเบียน และช่วยเหลือผู้อื่นบนพื้นฐานแห่งการไม่ยึดติด

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนบ้านบางปลากาย หมู่ 8 ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ประชากร คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมจำนวน 10 คน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้แทนหน่วยงานภาครัฐด้านเกษตรและสหกรณ์จังหวัด กลุ่มผู้แทนหน่วยงานภาครัฐด้านการพัฒนาชุมชน และกลุ่มตัวแทนเครือข่ายความมั่นคงด้านอธิปไตยทางอาหาร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มเฉพาะ รวมจำนวน 8 คน ประกอบไปด้วย นักวิชาการด้านการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน และตัวแทนเครือข่ายด้านความมั่นคงอธิปไตยทางอาหาร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ชื่อ นามสกุล อายุ ตำแหน่ง/บทบาทในชุมชน อาชีพ ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคำถามประกอบการวิจัย การขับเคลื่อนอธิปไตยทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยได้ไปติดต่อเพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ชุมชนบ้านบางปลากาย หมู่ 8 ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม โดยวิธีการสัมภาษณ์ให้ได้คำตอบที่ตรงประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ตลอดจนเตรียมเครื่องมือช่วยสัมภาษณ์ เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้เทคนิควิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพอธิปไตยทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม พบว่า ประกอบด้วย 1) สภาพความมั่นคงด้านอธิปไตยทางอาหาร 4 ด้าน คือ ด้านการมีอาหารพอเพียง มีการเข้าถึงอาหารได้ทุกฤดูกาล ด้านการเข้าถึงอาหาร มีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรได้อย่าง

เท่าเทียมกัน ด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร มีความสะอาดปลอดภัย ไม่ปนเปื้อนสารเคมี ด้านการมีเสถียรภาพทางอาหาร มีอาหารเพียงพอสำหรับสมาชิกในครอบครัว 2) ปัจจัยสนับสนุนการสร้างความมั่นคงด้านอุปโภคบริโภคทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยการผลิต การมีพื้นที่รอบบ้านสำหรับเพาะปลูก ด้านนวัตกรรมและทุนทางภูมิปัญญา หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนเทคโนโลยี การเกษตรแก่ชุมชน เช่น สมาร์ทฟาร์มเมอร์ การใช้โดรนเพื่อการเกษตร ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และด้านค่านิยมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ชุมชน

2. ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 1) การจัดการพื้นที่รอบบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอุปโภคบริโภคทางอาหารตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการสำรวจสภาพดิน การเตรียมสภาพดิน การปรับปรุงดิน การบำรุงดิน การยกทรงพื้นที่สวนครัว 2) การจัดทำแผนพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารที่ปลอดภัย โดยการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) การเลือกชนิดของพืชผักสวนครัวสำหรับปลูก โดยเลือกผักที่นิยมบริโภคและที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กะเพรา โหระพา สารชะหน้ แฉงลัก บัวบก และเลียงสตั้วเพื่อบริโภค เช่น หนู ไก่ ปลาตุก นอกจากนี้ยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่าย 4) การบำรุงดูแลรักษาและการรณรงค์ทำเกษตรปลอดภัย ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในการทำการเกษตรปลอดสารพิษ 5) การจัดการผลผลิต การนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลียงสตั้วมาจำหน่าย และมีการรวมกลุ่มกันแปรรูปไข่เค็ม การทำสลัดผักและผลไม้ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง โดยนำไปจำหน่ายในตลาดชุมชน เช่น ตลาดท่านา ตลาดน้ำดอนหวาย

3. รูปแบบการสร้างอุปโภคบริโภคทางอาหารสำหรับการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม พบว่า ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทางอาหารของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ได้สรุปเป็นรูปแบบ “WIN Model” ประกอบด้วย W = Wisdom คือ การประยุกต์ใช้ศาสตร์ องค์ความรู้แบบดั้งเดิมกับนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น การทำเกษตรแบบสมาร์ทฟาร์มเมอร์ การใช้โดรนในการจัดการพื้นที่การเกษตร I = Idols คือ การมีต้นแบบสำหรับให้เรียนรู้ ทั้งด้านบุคคล และสถานที่ รวมทั้งการเป็นผู้ที่กล้าตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของตนเอง N = Network คือ การมีเครือข่ายที่สร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมโดยเริ่มตั้งแต่คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน รวมถึงการที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุน ร่วมกันขยายผลให้เกิดเป็นความเข้มแข็งด้านอุปโภคบริโภคทางอาหาร สามารถลดค่าใช้จ่าย พึ่งพาตนเองได้ในด้านอาหาร และชุมชนเกิดการพึ่งพากันและกันจนนำไปสู่ความสมัคสมานกลมเกลียวในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. งานวิจัยนี้พบว่า สภาพความมั่นคงด้านอุปโภคบริโภคทางอาหาร 4 ด้าน คือ ด้านการมีอาหารพอเพียง มีการเข้าถึงอาหารได้ทุกฤดูกาล ด้านการเข้าถึงอาหาร มีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน ด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร มีความสะอาดปลอดภัย ด้านการมีเสถียรภาพทางอาหาร มีอาหารเพียงพอสำหรับสมาชิกในครอบครัว โดยปัจจัยสนับสนุนการสร้างความมั่นคงด้านอุปโภคบริโภคทางอาหารของ 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยการผลิต การมีพื้นที่รอบบ้านสำหรับเพาะปลูก ด้านนวัตกรรมและทุนทางภูมิปัญญา หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนเทคโนโลยีการเกษตรแก่ชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ด้านค่านิยมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ชุมชน ดังที่

วิเศษ สุจินพรัหม (วิเศษ สุจินพรัหม, 2559) ได้วิจัยเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหารที่ได้จากป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว” พบว่า ชาวบ้านมีการพึ่งพาแหล่งอาหารธรรมชาติทั้งหมด 73 ชนิด นอกจากนี้ชุมชนยังมีความสามารถในการจัดการอาหารในชุมชนให้เพียงพอได้ตลอดปี โดยใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนช่วยกันจัดการแหล่งอาหารที่ชุมชนมีอยู่ และการจัดการอาหารเพื่อนำมาบริโภค

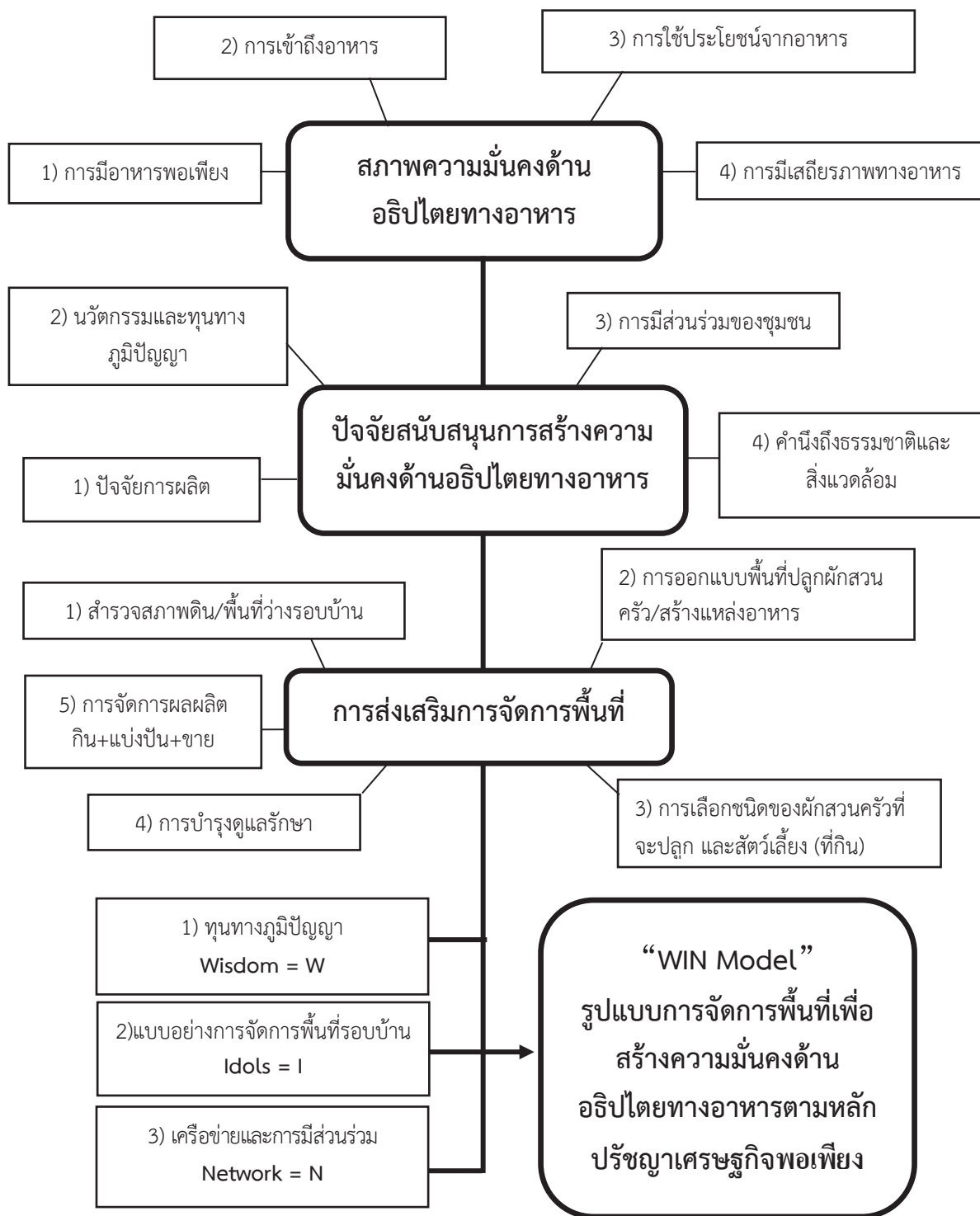
2. การส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทางอาหาร พบว่า ประกอบด้วย 1) การจัดการพื้นที่รอบบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอุปโภคบริโภคทางอาหารตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการสำรวจสภาพดิน การเตรียมสภาพดิน การปรับปรุงดิน การบำรุงดิน การยกทรงพื้นที่สวนครัว 2) การจัดทำแผนพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารที่ปลอดภัย โดยการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวบริเวณรอบบ้านออกเป็นสัดส่วน โดยขนาดพื้นที่ทั้งหมด 20 ไร่ สระน้ำ 1 สระ สำหรับเก็บน้ำไว้ทำนาและเลี้ยงปลานิล ส่วนที่เหลืออีก 6 ไร่ ใช้ปลูกพืชผักสำหรับบริโภคในครอบครัว และแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน เหลือจากนั้นบางส่วนก็นำไปขาย เพื่อสร้างรายได้ 3) การเลือกชนิดของพืชผักสวนครัวสำหรับปลูก โดยเลือกผักที่นิยมบริโภคและที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กะเพรา โหระพา สารชะหน้ แฉงลัก บัวบก และเลียงสตั้วเพื่อบริโภค เช่น หนู ไก่ ปลาตุก นอกจากนี้ยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่าย 4) การบำรุงดูแลรักษาและการรณรงค์ทำเกษตรปลอดภัย ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในการทำการเกษตรปลอดสารพิษ 5) การจัดการผลผลิต การนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มาจำหน่าย และมีการรวมกลุ่มกันแปรรูปไข่เค็ม การทำสลัดผักและผลไม้ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง โดยนำไปจำหน่ายในตลาดชุมชน เช่น ตลาดท่านา ตลาดน้ำดอนหวาย สอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี (พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ, 2566) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า เกษตรกรอาสาสมัคร จำนวน 20 ครอบครัว ได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิตในเรื่อง “ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง” ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม และ “ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” ที่มุ่งให้เกษตรกรได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยทำการออกแบบพื้นที่ว่างบริเวณบ้าน ไร่ย่อยและไร่มันสำปะหลังให้เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและทดลองปลูกผัก สำหรับบริโภคในครัวเรือนมากกว่า 10 ชนิด ในภาพรวมได้มีจัดสรรพื้นที่เฉลี่ยครอบครัวละ 59 ตารางวา เมื่อได้รับผลผลิตเกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับค่าผักที่ใช้ประกอบอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 54 บาทต่อวัน และยังสามารถเพิ่มรายได้จากการขายผักเฉลี่ยวันละ 150 บาท โดยการจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ที่ร่วมกันตั้งขึ้นและร้านค้าในชุมชน ทำให้กลุ่มเกษตรกรแกนนำได้มีอาหารที่ปลอดภัยสำหรับใช้บริโภคสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และสร้างความสุขในชุมชนผ่านการเรียนรู้ส่งต่อสุขภาพที่ดีด้วยการแบ่งปันอาหารที่ปลอดภัยแก่กันและกัน

3. รูปแบบการสร้างอุปโภคบริโภคทางอาหารสำหรับการพึ่งพาตนเอง พบว่า ได้สรุปเป็นรูปแบบ “WIN Model” ประกอบด้วย W = Wisdom คือ การประยุกต์ใช้ศาสตร์ องค์ความรู้แบบดั้งเดิมกับนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน I = Idols คือ การมีต้นแบบสำหรับให้เรียนรู้ N = Network คือ การมีเครือข่ายที่สร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมโดยเริ่มตั้งแต่คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน รวมถึงการที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุน เช่นเดียวกับ สำนาย พันทอง และคณะ (สำนาย พันทอง และคณะ, 2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตผสมผสานพืชอาหารกับพืชพลังงาน กรณีพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” สถานการณ์การปลูกพืชอาหารในชุมชน พบว่า ข้าวโพดเป็นพืชอาหารที่มีคนปลูกมากที่สุด พืชอาหารสามารถปลูกให้ผลผลิตได้ดีในการปลูกในแปลงอ้อยมากกว่ามันสำปะหลัง และพืชอาหารที่มีความ

เหมาะสมต่อการปลูกในแปลงพืชพลังงาน เรียงตามลำดับ คือ 1. ฟักทอง 2. แตงโม และแตงไทย 3. มันเทศ 4. ข้าวโพด 5. พืชตระกูลถั่ว การขับเคลื่อนรูปแบบไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีหลายภาคส่วนให้การสนับสนุน กระตุ้นส่งเสริมต่อพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ควรเข้ามาขับเคลื่อนต่อและแสวงหาแนวทางถ่ายทอดขยายผลให้ครอบคลุมพื้นที่ต่อไป

องค์ความรู้

การวิจัยครั้งนี้สรุปให้เห็นถึงการขับเคลื่อนอหิไธยทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางปลากาย ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย สภาพความมั่นคงด้านอหิไธยทางอาหาร 4 ด้าน คือ ด้านการมีอาหารพอเพียง ด้านการเข้าถึงอาหาร ด้านการใช้ประโยชน์จากอาหาร และด้านการมีเสถียรภาพทางอาหาร โดยมีปัจจัยสนับสนุนการสร้าง ความมั่นคงด้านอหิไธยทางอาหาร 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยการผลิต ด้านนวัตกรรมและทุนทางภูมิปัญญา ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านค่านิยมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทางอาหาร มีการจัดการพื้นที่รอบบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอหิไธยทางอาหารตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 1) ด้านสำรวจสภาพดิน 2) ด้านการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัว 3) ด้านการเลือกชนิดของพืชผักสวนครัว 4) ด้านการบำรุงดูแลรักษา 5) ด้านการจัดการผลผลิต และได้รูปแบบการสร้างอหิไธยทางอาหารสำหรับการพึ่งพาตนเอง “WIN Model” ที่ประกอบด้วย Wisdom (W) ทุนทางภูมิปัญญา และความรู้ Idols = (I) แบบอย่างหรือตัวอย่างการจัดการพื้นที่รอบบ้านเพื่อสร้างแหล่งอาหาร และ Network = (N) เครือข่ายและการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัวและชุมชน สรุปได้ดังแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 สรุปองค์ความรู้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ทุกภาคควรร่วมสนับสนุนงานวิจัยของเกษตรกร และพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรมเพื่อยกระดับความมั่นคงด้านอธิปไตยทางอาหาร และการรับรองมาตรฐานการผลิตให้มีคุณภาพ
2. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริม สนับสนุนช่องทางการทำเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืน และจัดตั้งกลุ่มผู้สนใจการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าทางการเกษตร และสร้างเครือข่าย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการพื้นที่รอบ ๆ บริเวณบ้าน เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอธิปไตยทางอาหารระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ และพัฒนาการให้ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยใช้กระบวนการจากการศึกษาในครั้งนี้
2. ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบการสร้างควมมั่นคงด้านอธิปไตยทางอาหาร เพื่อนำไปเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2567). *ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย*. ค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567, จาก http://www.stat.bora.dopa.go.th/stat/y_stat55.html.
- ประเวศ วะสี. (2549). *พุทธศาสนากับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พระไพศาล วิสาโล. (2560). *ธรรมะกับชีวิต*. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- พระมหาประกาศิต ฐิตปสฺสฺสโร. (2562). *แนวคิดพื้นฐานเพื่อการบริหารและการพัฒนา*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ. (2567). การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกรชาวไร่และไร่นาสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 8(4), 2201–2222.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2565). *การศึกษาเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2545). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *รายงานประจำปี 2561 สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำราญ พันทอง และคณะ. (2556). *รูปแบบการผลิตผสมผสานพืชอาหารกับพืชพลังงาน กรณีพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง บ้านทิพย์ไสย์ ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สุวิมล สงกลาง และคณะ. (2561). *รูปแบบความเพียงพอของอาหารและการจัดการอาหารปลอดภัยของชุมชนบ้านลาด บ้านท่าเจริญ ตำบลลาดพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO). (2567). *ความมั่นคงด้านอาหาร*. ค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2567. จาก <https://www.fisheries.go.th/local/1232/74917>.
- แผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดนครปฐม (พ.ศ. 2566–2570). (ไม่ระบุปี). นครปฐม: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครปฐม สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (เอกสารอัดสำเนา)